

***Balys Sruoga – Thomas'o
MacGreevy, Williamo Blake'o,
Samuelio Becketto keliu. Kodėl ne?¹***

***Balys Sruoga – In the Steps of
Thomas MacGreevy, William Blake,
and Samuel Beckett. Why Not?***

Neringa MARKEVIČIENĖ
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
nerutela@hotmail.com

Santrauka

Remiantis skaitmeninių archyvų, leidimų, projektų, kolekcijų kūrėjų, teoretikų ir praktikų darbais, straipsnis siekia pagrįsti lietuviško laiškų leidimo elektroniniu būdu reikala. Kokius laiško sluoksnius, paprastai nematomus popieriniame leidime, išryškina skaitmeninė perspektyva? Ar tikrai egzistuoja vienintelis laiško pavidalas – toks, kokį matome tradiciškai parengtuose *Raštų* leidimuose? Ką skaitytojas sužinotų, jei turėtų galimybę matyti ne vieną, o bent kelis laiško variantus? Ar skaitytojas norėtų tapti lygiaverčiu redaktoriaus bendrakeleiviu? Remiantis genetinės kritikos, tokiosios tekstologijos teikiamomis galimybėmis, pristatomi lietuvių rašytojo klasiko Balio Sruogos laiškų leidimo elektroniniu būdu metmenys.

Esminiai žodžiai: duomenų bazė, skaitmeniniai archyvai, laiškai, elektroninis redagavimas, Balys Sruoga.

Summary

Referring to digital archives, various editions, projects and works by editors of collections, theoreticians, and practitioners, the article aims to justify the necessity of publishing letters in a digital way in Lithuanian. What levels of the letter, usually unnoticed in the paper editions, does digital publishing highlight? Is there really only one form of the letter, the one we see in a traditionally edited corpus of an author's works? What would the reader know, if he could see not one, but at least a few versions of the same letter? Would he like to become the editor's companion? Using the possibilities provided by genetic criticism and fluid textology, the paper presents an outline of publishing the letters of the Lithuanian writer Balys Sruoga in a digital way.

Key words: data base, digital archive, letters, electronic editing, Balys Sruoga.

*„Mokslininkai iš mažų nepakankamai finansuojamų
valstybių su mažomis nepakankamai remiamomis
bibliotekomis trokšta archyvų.“
(Peter Shillingsburg)²*

Straipsnio ištakos

Rengti šį straipsnį labiausiai paskatino keli probleminiai dalykai: Lietuvoje jau sukurtų elektroninių [toliau tekste vartojama santrumpa el. – N. M] išteklių apžiūra ir bendroji laiškų leidimų situacija. Lietuvių literatūrologijos srityje kol kas tokiu rašytojo paveldo tyrimo keliu, būtent – kuriant mokslinius skaitmeninius archyvus, projektus – neinama. Kaip taikliai teigia tekstologas Paulius Subačius, „Lietuvoje tuo tarpu iki šiol nėra nė vieno mokslinio (kritinio, istorinio, genetinio) reikšmingų tekstų leidimo elektroniniu formatu, juo labiau – rašytojo ar veikalo skaitmeninio archyvo, kurie pamažu tampa vyraujančia reikšmingo literatūrinio paveldo akademinio publikavimo forma.“³ Subačius paaiškino, kad „internetu ar laikmenų pavidalu prieinami skaitmeninių faksimilių rinkiniai (www.epaveldas.lt) bei spausdintų humanitarinių publikacijų pdf failai nelaikytini tikraisiais moksliniais el. leidimais, nes pirmieji neturi kritinės prieigos požymių, o antruosiuose ignoruojamos skaitmeninės terpės ypatybės, jie tėra tarpinis leidybos produktas pakeliui į tradicinę knygą.“⁴

Skaitmeninio archyvo ir el. redagavimo sąvokos

Amerikiečių tyrinėtojas Kennethas M. Price'as išskėlė įvairuojančių sąvokų (skaitmeninis leidimas, projektas, duomenų bazė, archyvas, kolekcija), taikomų mokslininkų el. sumanymams įvardyti, problemą⁵. Pirmiausia skaitmeniniai archyvai – tai duomenų saugyklos, kurių privalomieji komponentai – skaitmeninės faksimilės, bibliografinė dokumentacija, diplomatinės rankraščių transkripcijos⁶. Kaip taikliai pabrėžia Edwardas Vanhoutte'as ir Ronas Van den Brandenas, „tiksliai iš turtingos tekstų bazės, kurioje sukaupta el. kalba pažymėta gausi korespondencijos medžiaga, galima išgauti ir realizuoti mokslinius leidimus, skaitymui skirtus tekstus, rodykles, katalogus, registrus, polifunkcionalius tyrimo rinkinius.“⁷ Turint šią medžiagą, galima pradėti galvoti apie el. leidimą. El. leidimų skiriamasis bruožas – redaktoriaus nuostatos, ką ir kaip daryti su sukaupta medžiaga: „Leidimas reikalauja, kad priimtum sprendimus: kam jis skirtas? Koks tekstas ar tekstai jame bus pristatomi? Kaip šie tekstai turėtų būti parengti; kas juos parengtų; kaip tekstai būtų pristatyti; kas sudarys prista-

tomų tekstų pagrindą? Šie sprendimai dažnai būna sunkūs, netgi ginčytini. Juos paprastai priima vienas redaktorius arba nedidelė grupė mokslininkų. <...> Leidimas yra teksto argumentas. Mums reikia argumentų; be jų, mūsų archyvai yra inertiški žodžių ir atvaizdų rinkiniai.“⁸ Žodžiai ir atvaizdai el. leidime turi būti pagrįstai susieti, o sąsajos logiškai paaiškintos, tik tada el. leidimas atliks studijų „įrankio“ paskirtį.⁹ Kitaip sakant, el. leidimai nuo skaitmeninių archyvų paprastai skiriasi kritinės nuostatos pasitelkimu. Mūsų atliekamos laiškų medžiagos ir atvaizdų kaupimo, registravimo, šifravimo, aprašymo, komentavimo, variantų parodymo procedūros atliekamos kritiškai, galvojant apie laiško rašymo procesą, jo atskleidimo galimybes, skaitytoją, kuriam įdomus ne tik galutinis laiško pavidalas, bet ir visa laišką supanti aplinka – laiško variantai ir kontekstai. Mąstant apie Balio Sruogos laiškus el. terpėje, pasirinkome archyvo sąvoką kaip plačiausią, apimančią ir ateityje planuojamo el. laiškų leidimo viziją.

Kaip pabrėžia Susana Hockey, sąvoka „el. tekstas“ vartojama, kai kalbama apie bet kokios tekstinės materialios medžiagos reprezentaciją el. būdu, t. y. galimybę įvairiais būdais ta medžiaga manipuluoti: įterpti, vizualiai išskirti, išbraukti, viršuje užrašyti tam tikrus medžiagos fragmentus, juos keleriopai padidinti, sumažinti, išskirstyti rankraščio puslapi atskirais laukais, matyti ne tik ištisą tekstą, bet ir smulkiausias jį sudarančius segmentus, kelis tekstus, kuriems pasitelkiama daugialypė paieškos, sąsajų sistema.¹⁰ Būtent manipuliavimu, kuris atliekamas tam tikrų įrankių (TEI, Juxta, ReScript, Voyant, Collatex, TextLab ir kt.) dėka, ir hiperteksto pasitelkimu el. leidimai skiriasi nuo išleistų spausdintiniu pavidalu.

Skaitmeniniai egodokumentų projektai Lietuvoje

Lietuvoje jau yra sukurtų el. duomenynų, kurie iš dalies tyrimo objekto, tikslų, atliekamų darbų aspektu artimi mūsų tematikai. Kalbame apie šiuos projektus: „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ (LEGODOK)¹¹ ir „Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazė“ (AKdb)¹². Abu projektus sieja rūpestis egodokumentais: jų paieška, rinkimu, inventorizavimu, katalogavimu, pristatymu plačiajai visuomenei ir pasaulio bendruomenei.

Pirmasis projektas labiau panašus į el. biblioteką, kurioje tvarkomas skaitmeninis bibliografinių nuorodų katalogas. Jį atsidaręs, skaitytojas pagal rengėjų sumanymą, jei jis būtų įgyvendintas, galėtų sužinoti, kokioje Lietuvos bibliotekoje ar archyve saugomi jį dominantys egodokumentai,

susipažinti su naujausiais lietuvių mokslininkų ir pasaulio tyrinėtojų teoretiniais ir praktiniais šios srities darbais. LEGODOK internetinėje svetainėje kol kas pasigendama pačių tekstų, kaip gražiai ir taikliai, rašant apie projektą, formuluota, – „suskaitmenintų egodokumentų „serijų“¹³. LEGODOK keliamais tikslais panašus į fundamentalųjį XIX a. anglų-amerikiečių rašytojų kūrybos archyvą NINES¹⁴. „Bendras archyvo NINES tikslas – skatinti iš esmės pergaltoti literatūros ir kultūros studijas, metodą ir teorijas, kuriant bendrą, įdėmiai peržiūrėtą mechanizmą, parodant naujas skaitmeninimo būdais pagrįstas analitines ir interpretacines praktikas“¹⁵. NINES archyve talpinami tik moksliskai, specialios redaktorių kolegijos peržiūrėti, naujai parengti kritiniai kūrinių leidimai. Būtent to kol kas stokoja lietuviškoji duomenų bazė.

Kalbininkų darbo objektas – konkretūs iš paprastų žmonių surinkti laiškų, atvirlaiškių, atvirukų, nuotraukų užrašų, dienoraščių rankraštiniai tekstai. Tyrinėtojai yra pateikę kalbinių išteklių duomenynų apžvalgą¹⁶; remiantis jais, – ir savo sukurtos duomenų bazės aprašą¹⁷; duomenų bazėje sukaupotos epistolikos tyrinėjimų¹⁸. AKdb, kurta dėl specialių kalbos raidos tyrimų, atliekamų remiantis įdėmia sukaupotos medžiagos analize, suteikia skaitytojai galimybę pamatyti tris laiško variantus: skaitmeninį atvaizdą, diplomatinį perrašą ir laišką bendrine kalba. Tik variantai, kurių kiekvieną galima atsidaryti atskirai, o ne matyti vienu metu vieną šalia kito, nuvilia smalsų, nebūtinai (socio)lingvistiniais kalbos tyrimais suinteresuotą skaitytoją, kuris siekia lyginti, ieškoti skirtumų ir panašumų, daryti išvadas, net pats įsiterpti: „mokslinių leidimų [ir paprastesnių tekstų parengimų, – N. M.] vartotojui mažiausiai turėtų būti sudaryta galimybė patikrinti viską, kas yra iki originalių dokumentų pristatymo“¹⁹. Dėl atskirų įvairuojančių tekstų parodymo AKdb būdinga archyvinė funkcija – sukaupiti visus dokumentinės medžiagos šaltinius, jų atvaizdus, aprašyti šaltinius, atlikti jų diplomatinis perrašus²⁰.

B. Sruogos ir kitų rašytojų kūryba virtualioje erdvėje

Lietuvoje jau egzistuoja B. Sruogos asmeniui ir kūrybai skirtų specialių blog'ų²¹, nišų svetainės²², atskirų svetainių²³. Šie pradėti kurti ar jau sukurti el. ištekliai yra edukacinio, informacinio profilio, susiję su rašytojo gyvenimo ir kūrybos sklaida. Jie atspindi arba siekia atspindėti rezultata: po truputį kaupiama tai, kas jau išleista, parašyta. Šiuose duomenynuose nėra skaitmeninamas rašytojo kūrybinis palikimas, iš naujo jį peržiūrint arba pateikiant archyvinę rankraštyno medžiagą.

Kitas panašaus pobūdžio projektas – „Jurgio Kunčino tekstai. Virtuali biblioteka. „Gyvenimo stebėtojo užrašai.“²⁴ Mus labiausiai domino skyrelio „Rankraščiai. J. Kunčino originalūs rašytiniai tekstai ir mašinraščiai“ (jame yra ir J. Kunčino rašytų sveikinimų, laiškų, atvirlaiškių) sutvarkymas tekstologiniu aspektu. Rašytojo kūrinių ir egodokumentų tekstus galima padidinti, sumažinti, skaityti visame ekrane, vartyti puslapius; šalia atverto dokumento esančioje skiltyje panorus galima pamatyti ir visus jam priklausančius lapus; skyrelio turinį. Labiausiai trūksta kvalifikuotai atliktų diplomatinų autografų perrašų (transkripcijų) ir kiekvieną kūrinio ar dokumento tekstą apibūdinančių išsamių bibliografinių duomenų, nurodant šaltinio tipą, teksto specifikaciją, saugojimo vietą, fondo pavadinimą, bylos numerį, aprašant kitus duomenis (ant kokio popieriaus rašyta, kokio dydžio lapai, kokia jų kokybė; ar yra nuorašų, ar anksčiau buvo publikuota, jei taip, koks originalo santykis su publikacija). Nepaaiškinti autografų taisymai, braukymai, priedašai, nepatikslinta, kieno ranka, koku rašikliu jie atlikti. Nėra pateikta net trumputės kiekvieno pristatomo J. Kunčino kūrinių teksto istorijos (tik pavadinimas ir data), bent minimalių asmenvardžių, realijų, iliustracijų komentarų, paaiškinimų. Rašytojo (ego) tekstus perkeliant į virtualybę, neužtenka juos, „išsibarsčiusius įvairioje respublikinėje periodinėje spaudoje ir liudijančius J. Kunčino gyvenimo ir kūrybos kelią, surinkti, susisteminti bei suskaitmeninti.“²⁵ Tai tik pirmieji žingsniai, kiekybiniai pasiekimai. Būtina išpildyti svarbiausią – kokybinę – kriterijų. Jis susijęs su tyrėjo požiūriu į dokumentą ir pagarba skaitytojui. Tyrėjas, pateikdamas rašytojo kūrinius el. erdvėje, turėtų galvoti, kad „el. leidimas tiksliai dokumentuotų šaltinį – kiekvieną viso teksto gabalėlį“²⁶. Juolab kad „Dalis šių rankraščių yra unikalūs, niekur nepublikuoti ir anksčiau buvo prieinami tik bibliotekos lankytojams.“²⁷ Reikėtų pagalvoti apie kokybiškesnius, aukštesnės rezoliucijos kūrinių ir egotekstų rankraščių atvaizdus. Kaip projekte teigiama, skaitytojai, vartotojai iš atokiausių vietų, į virtualią biblioteką užaina ne tik šiaip pasižvalgyti, bet ir daug ką sužinoti, studijuoti rašytojo kūrybą, todėl būtini rankraščių diplomatiniai perrašai, išsamesni komentarai. Tik paaiškinta ir kokybiškai dokumentuota medžiaga turi išliekamąją vertę, vardan kurios projektas ir rengtas.

Problematikos akcentai

Šiuo metu Lietuvoje palyginti labai mažai ir retai kalbama apie laiškų rengimus, laiškų pateikimo galimybes²⁸. Lankstesnio, t. y. ne vien išna-

šų sistema pagrįsto, mokslinio laiškų leidimo modelio – dokumentinio²⁹, kritinio³⁰, genetinio³¹ – paieškos, netolimoje ateityje planuojant rengti lietuvių literatūros klasikų – B. Sruogos, Vinco Mykolaičio-Putino, Juozo Tumo-Vaižganto – epistolinį palikimą, yra tekstologams ypač aktuali, atsinaujinti kviečianti problema. Reikia pasakyti, kad lietuviškoji laiškų (ir prozos tekstų) leidimo tradicija išsiskiria aiškių tekstų (ang. *clear-text*) pateikimu – „lyg jie būtų „švarūs“ dokumentai be išbraukimų ar įterpimų – materialių ženklų, atspindinčių rašytojo [konkrečiai čia kalbama apie Henry James'ą – N. M.] kintančią mintį ir dvejojimus kūrybos proceso metu“.³² Kol kas dar vengiame gryo – „nešvaraus“, „nepagražinto“ – teksto prieigos (ang. *plain-text*). Laikydami jos, tipofrafiniu būdu parodytume daugiau detalių, būdingų originaliam dokumentui.

Kalbininkus, dažniausiai sociolingvistus, domina, kaip vystosi ir kinta kalba, kaip kasdienės kalbos duomenys atspindi tikrąją vartoseną. Literatūrologams, kaip teigia tekstologas Peteris Robinsonas, be laiško autoriaus kalbos ypatumų, rašysenos subtilumų, dar rūpi tekstas – galimi jo variantai, kitimas, tekstualumo raiška³³. Taigi Lietuvoje egzistuojantys el. duomenynai, laiškų leidimai popieriuje, B. Sruogai ir kitiems rašytojams skirtos virtualios erdvės, nors ir įkvepia tuo, kas jau padaryta, kol kas netenkina mokslininkų, dirbančių genetinės tekstologijos srityje, poreikių, nei skaitytojų, besidominčių daugiariopais tekstais, interesų.

B. Sruogos el. (laiškų) archyvo metmenys

Kaip įsivaizduojame lietuvių rašytojo B. Sruogos el. (laiškų) archyvo (SE(L)A) metmenis: atramas, tikslą, skiriamąsias ypatybes (nuo LEGO-DOK ir AKdb), struktūrą, medžiagos pateikimo būdus, redagavimo taktiką?

Mąstydami apie B. Sruogos el. laiškų archyvą, aptarsime, kokias galimybes teikia užsienyje atlikti ir atliekami rašytojų laiškų (ir apskritai prozinės kūrybos) skaitmeninimo darbai. Rėmėmės šiais skaitmeniniais archyvais: anglų poeto, dailininko Williamo Blake'o (1757–1827) archyvu³⁴; airių kritiko, poeto Tomo MacGreevy (1893–1967) archyvu³⁵; airių kilmės rašytojo Samuelio Becketto (1906–1989) skaitmeniniu rankraščių projektu³⁶; olandų tapytojo Vincento van Gogho (1853–1890) laiškų leidimu³⁷; skaitmeniniu XIX–XX a. flamandų autorių ir kompozitorių laiškų archyvu – DALF³⁸; amerikiečių rašytojo Hermano Melville'io (1819–1891) el. biblioteka-kritiniu archyvu³⁹ ir H. Melville'io kūrinio *Typee* takaus teksto leidimu⁴⁰. Šie skaitmeniniai laiškų ir prozos tekstų leidimai išsiskiria daugiariopų⁴¹ tekstų ir skirtingų jų derinių pateikimo perspektyva.

Skaitmeninių technologijų amžius sutapo su svarbiu **teksto teorijų pasikeitimu**: nuo vieno autoritetingo, autoriaus intencijomis pagrįsto, pavyzdinio teksto ieškojimo XX a. pab. pasukta prie daugialypių tekstų. Pradėta manyti, kad tekstas savyje telkia daugiau nei vieną versiją – tapo įdomūs *rašymo proceso* (genetinės kritikos prieiga), *teksto takumo* (pasakojimo peržiūros ir nuoseklaus, žingsnis po žingsnio, sekančio autorinio teksto kaitų ir redagavimų aiškinimo prieiga), *bendradarbiavimo kuriant tekstą* (socialinė prieiga), *teksto fizinių, išorinių ypatybių tyrimo* (bibliografinio kodo) keliai. Susanos Schreibman įsitikinimu, šias skirtingas tekstų redagavimo praktikas galima suderinti skaitmeniniame leidime⁴².

B. Sruogos el. archyvo [SEA] **tikslas** – ilgainiui vienoje duomenų bazėje sukaupti ir skaitmeniniu pavidalu pristatyti įvairiuose archyvuose saugomą visą išlikusį rašytojo kūrybos (poezijos, prozos, dramos, publicistikos) rankraštinių palikimą ir egotekstus (laiškus, atvirlaiškius, užrašų knygutes).

Dabar galvojame apie vieną būsimo archyvo dalį – B. Sruogos rašytų laiškų korpuso (1914–1947) sutelkimą į vieną vietą, kiek įmanoma, stengiantis atkurti epistolinį dialogą ar tik išlikusius jo fragmentus.

B. Sruogos el. laiškų archyvo [SELA] **tikslai**: 1) padaryti B. Sruogos laiškų rankraščius pasiekiamus; 2) parodyti laišką kaip daugialypį tekstą ir 3) sudaryti galimybę rinktis labiausiai skaitytojo ir tyrinėtojo poreikius atitinkantį laiško tekstą ar tekstus. SELA įsivaizduojamas kaip nuolat palaipsniui auganti, pildoma **duomenų bazė**, kurioje registruojami, kaupiami visi išlikę rašytojo nepublikuoti ir naujai peržiūrėti publikuoti laiškai. **Skiriamieji SELA bruožai** (nuo LEGODOC, AKdb ir Kunčino virtualios bibliotekos) yra šie: 1) orientacija į vieno konkretaus rašytojo kūrybos (dabar – laiškyno) paveldo skaitmeninimą ir tyrimą; 2) tekstualumo galimybių išryškinimas (pateikiant įvairius laiško tekstų derinius); 3) detalus kiekvieno atvaizdo aprašas, bibliografinė informacija; skrupulingai atlikta visų (publikuotų ir nepublikuotų) laiškų tekstų diplomatinė transkripcija; 4) tekstinių ir tarptekstinių sąsajų sistema; 5) kvalifikuotų registruotų lankytojų, kuriems suteikiama speciali prieiga, įtraukimas į el. redagavimo darbus (galimybė ne tik komentuoti, bet ir kitaip aktyviai veikti – būti redaktoriaus talkininkais: transkribuoti, redaguoti, į atskirą direktoriją įkelti savo parengtą laiško ar laiškų variantus, diskutuoti su redaktoriais ir kitais suinteresuotais archyvo lankytojais).

SELA sudarytų 4 dideli „kambariai“: 1) Pradžia (pateikiamos bendrosios žinios, formalieji duomenys apie archyvą: tikslai, paramos šaltinis, vykdančios institucijos, kūrėjų grupė, tekstų kodavimo informacija, var-

tojimo sąlygos, atsakomybė, autorinės teisės); 2) Apie B. Sruogą (trumpa informacinė dalis: nuosekli biografinė medžiaga; laiko juosta – svarbiausių asmeninio ir kūrybinio gyvenimo įvykių chronologija); 3) Fotogalerija (kiekvieną gyvenimo etapą lydintys atvaizdai); 4) Laiškų kolekcijos.

SELA būtų talpinamos šios korespondencijos kolekcijos – laiškai, rašyti šiems adresatams: Valerijai Čiurlionytei; Vytautui Bičiūnui; Juozui Tumui-Vaižgantui; Vandai Daugirdaitei-Sruogienei; Jurgiui Baltrušaičiui; Ignui Šeiniui; Albinui Rimkai; Eduardui Volteriui; Jurgiui Savickiui; Kaziui Binkiui; Antanui Sutkui; Kaziui Puidai; Vaclovui Biržiškai; Onai Mašiotienei; Matui Šalčiui; Unei Babickaitei-Graičiūnienei; Juozapui Sruogai ir Bronei Sruogienei; Juozui Nemeikšai ir Marijai Nemeikšaitei; Vandai Sruogienei ir Daliai Sruogaitei (Štuthofa laikotarpis); Kazimierui Daugirdui; Liudui Girai; Jonui Baliui; Vincui Mickevičiui-Krėvei; Vincui Mykolaičiui-Putinui; Valiui Drazdauskui; Alfonsui Gučui; Reginai Januškevičienei; Hortenzijai Balčiūnaitei-Vaitkevičienei; Jadvygai Čiurlionytei; Mikalojui Lipčiui; Vytautui Steponavičiui; Justui Paleckiui; Petru Cvirkaui ir kitiems. Archyve bus atskirai pristatomi oficialieji reikalų raštai ir žinios apie dingusius laiškus.

Kiekvieną laiškų kolekciją matytume kaip atskirą el. laiškų leidimą.

Pvz. 01

1. Laiškų kolekcijos, kuria pristatomas airių poeto, kritiko T. MacGreevy ir George Yeats susirašinėjimas, pradinis puslapis The Thomas MacGreevy Archive, prieiga per internetą <http://www.macgreevy.org/collections/gyeats/index.html>.

Kiekvieną laiškų kolekciją sudarys 4 dalys: 1) Laiškų kolekcijos pristatymas; 2) Laiškai; 3) Fotogalerija (laiškų kolekciją lydinčios to gyvenimo laikotarpio fotografijos); 4) Paieška (pagal chronologiją, adresatą, laiško siuntimo vietą; laiško objektus).

Abipusį susirašinėjimą liudijanti korespondencijos medžiaga ar išlikusi tik vienos pusės laiškų dalis bus išdėstoma chronologiškai, trumpai vienu ar dviem sakiniais apibūdinant laiško turinį, išskiriant svarbiausius (raktinius) žodžius, kurie vėliau pasitarnaus paieškos sistemai.

Pvz. 02

Results

Your search yielded 140 letters:

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. [30 November 1922]

Abstract Yeats invites MacGreevy to see the Charlie Chaplin film Pay Day.

Keywords Social Life

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. [December 1922]

Abstract Yeats reports on AE's being asked to serve in the Irish Senate.

Keywords Irish Culture, Politics and Government

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. [June 1923]

Abstract Yeats's injury by a taxi; comments about the young decadent female artists staying at the Three Arts Club.

Keywords Domestic Life, Social Life

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. 21 June 1923

Abstract Yeats could not reach MacGreevy's sister. She will return to Dublin on Saturday.

Keywords Social Life

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. [26 June 1923]

Abstract Yeats invites MacGreevy to the United Arts Club for dinner.

Keywords Social Life

Letter from George Yeats to Thomas MacGreevy. [2] August 1923

Abstract Yeats finds it hard to write as she is distracted by the natural setting of Ballylee. She has been painting Ballylee and asks MacGreevy to get some gold paint for her. Jack and Cottie Yeats have been to visit.

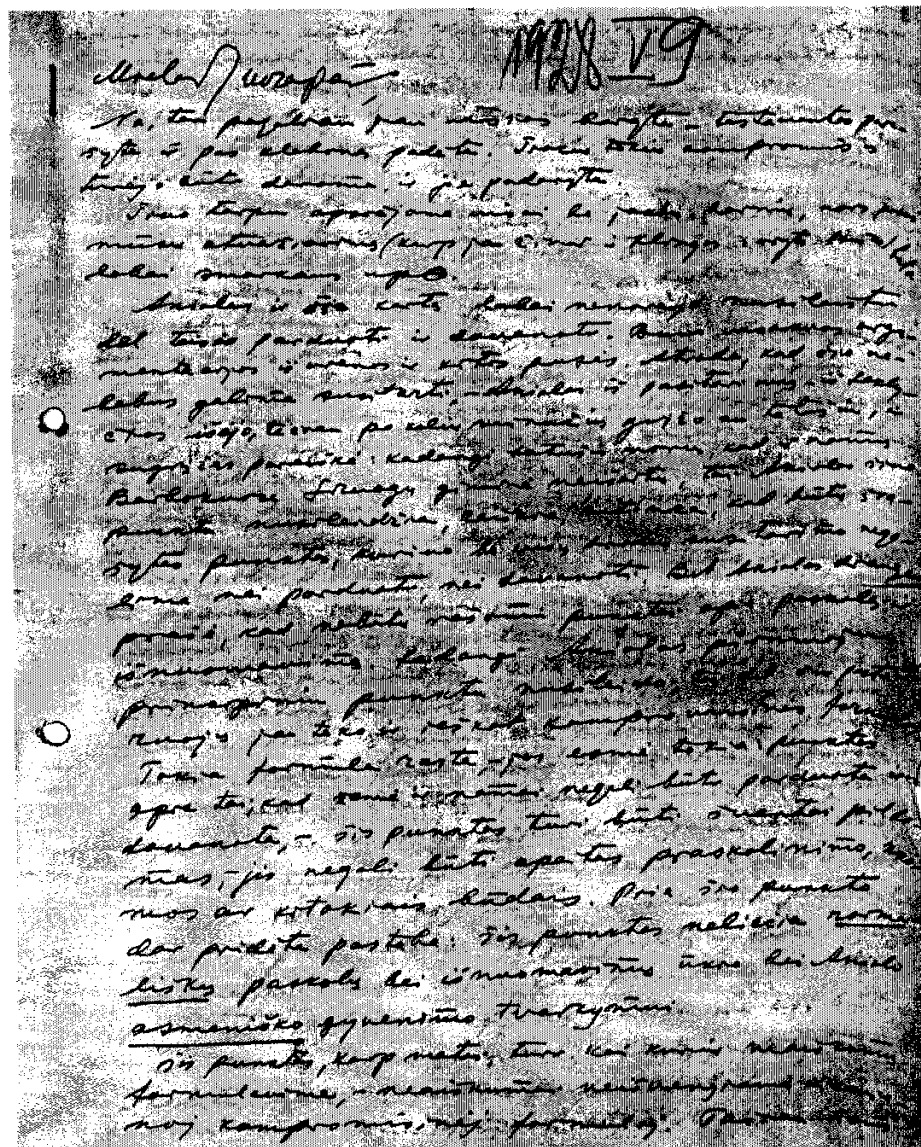
Keywords Domestic Life

2. Laiškų kolekcijos T. MacGreevy and G. Yeats: a Friendship in Letters turinio fragmentas The Thomas MacGreevy Archive, prieiga per internetą <http://www.macgreevy.org/actions.text.BrowseText.do?browse=collection&value=MacGreevy-GeorgeYeats>.

Paspaudus aktyvintą laiško nuorodą, kompiuterio ekrane atsivertų du „langai“, kurių kiekvieno viršuje būtų matomi šie skyreliai: F | DT/GT | RT | KT | TT | PT | P | F | DT/GT | RT | KT | TT | PT | P.

Kalbame apie šiuos raidėmis pažymėtus laiško tekstus: 1) Skaitmeninį aukštos rezoliucijos rankraščio atvaizdą (F). Svarbu parodyti rankraščio atvaizdą TIF ir JPG formatu. Belgų mokslininko E. Vanhoutte's nuomone, „Aišku, kad nė viena faksimilė negali atstoti originalo, bet yra geriausias jo prisiartinimo būdas, kokį mes galime pasiūlyti suinteresuotam skaitytojui.“⁴³

Pvz. 03

3. Balio Sruogos laiško, rašyto 1928. V. 9 broliui Juozapui Sruogai iš Kauno į Berlyną, rankraščio fragmentas.

2) Diplomatinių rankraščių perrašą, atspindintį autorinio rašymo procesą (DT/GT).

Originalaus laiško dokumento diplomatinio perrašo tekstas – tai neterminuotas tekstas, pateiktas taip, kaip buvo užrašytas. Šiuo tekstu siekiama kuo tiksliau atspindėti originalaus rankraščio ypatybes: užrašo struktūrą, išdėstymą, rašymo sluoksnius, autentišką individualią rašybą ir skyrybą. Remdamiesi W. Blake'o archyve pateiktais laišku pavyzdžiais, atlikome B. Sruogos laiško rankraščio teksto diplomatinę transkripciją. Pirmiausia susidarytas spalvų raktas. Spalviniu būdu pažymėtos autoriaus, rašiusio laišką, koreguotos vietos (toliau pateikto laiško žaliuose plotečiuose pilka spalva parodytos neaiškiai užrašytos vietos; geltona spalva pažymėtos vietos, kurios taisytos rašant ant pirma parašyto (blankesnis variantas – tas, ant kurio rašyta); įvairiais diakritiniais ženkleliais – anksčiau ir vėlesni priedašai, tarpai to paties, laišką rašiusio asmens ir kitų žmonių rankomis; raudona spalva užrašytas numeris rodo, kad toje laiško eilutėje yra autorinių pakeitimų.

**Laiškas Juozapui Sruogai,
1928. V. 9,
[iš Kauno – į Berlyną].**

Objektas 1

„Na, tai pagaliau jau viskas baigta – testamentas para-“

[f. 1r]

0

1928 V 9

1 Mielas Juozapai,

2 Na, tai pagaliau jau viskas baigta – testamentas para-
3 šyta ir pas kleboną padėta. Šiokių tokių kompromisų
4 turėjo būti daroma, ir jie padaryta.
5 Šiuo tarpu apsiėjome visai be jokių barnių, nors prieš
6 mūsų atvažiavimą (kaip jau žinai iš Klingos rašyto laiško) buta
7 labai smarkaus uposio.
8 Aniolas ir čiašį kartą labai nenorėjo nusileisti
9 dėl teisės parduoti ir dovanoti. Buvo visokios argu-
10 mentacijos iš vienos ir kitos pusės. Atrodė, kad čia ne-

11 bebus galima susitarti, – aAniolas iš pasitarimų – iš sekly-
 12 čios išėjo, tačiau po kelių minučių grįžo su tatušiu, ir
 13 sugrįžęs pareiškė: kadangi tatušis noris, kad iš namų
 14 Baibokuose Sruogų giminė neišeitų, tai Aniolas šiuo
 15 punktu nusileidžia, reiškia, sutinka, kad būtų įra-
 16 šytas punktas, kuriuo be visų brolių susitarimo nega-
 17 lima nei parduoti, nei dovanoti. Bet Aniolas drauge
 18 prašė, kad nebūtų rašomi punktai apie paskolą ir
 19 išnuomavimą. Kadangi Aniolas pirmuoju
 20 principiniu punktu nusileido, tai dėl šių pasta-
 21 ruojų jau teko ir ieškoti kompromisinės formulos.
 22 Tokia formula rasta, – jos esmė tokia: punktas
 23 apie tai, kad žemė ir namai negali būti parduota ir
 24 dovanota, – šis punktas turi būti šventai pildo-
 25 mas, – jis negali būti apeitas praskolinimo, nuo-
 26 mos ar kitokiais būdais. Prie šio punkto
 27 dar pridėta pastaba: šis punktas neliečia norma-
 28 lišių paskolų bei išnuomavimų ūkio bei Aniolo
 29 asmeniškų gyvenimo tvarkymui.
 30 Šis punktas, kaip matai, turi kai kurių neaiškumų
 31 formulavime, – neaiškumai neišvengiami kiekvie-
 32 noj kompromisinėse formulose. Tačiau tiems //

B. Sruogos laiško, rašyto 1928. V. 9 broliui J. Sruogai iš Kauno į Berlyną, diplomatinio perrašo fragmentas.

Atskirai po laiško tekstu parodėme ir pakomentavome neaiškias lai-
 ško vietas užrašymo atžvilgiu. Aktyvindami rankraščio eilutės, kurioje yra
 neaiškiai užrašytas žodis, numerį, susiejome tas vietas, papildomai pateik-
 dami tos neaiškos rankraščio vietos iškarpa ir teikiamą tekstologinį pa-
 aiškinimą-komentarą (jei laiškas publikuotas, lygiai taip pat atkreiptume
 dėmesį į publikacijos santykį su šaltiniu).

Tekstologinės pastabos

[f. 1r]

7 eilutė:
 labai smarkaus uposio.

Pvz. 04 a

Spētina, kad pirma parašytas tarminio mot. g. žodžio *ūpa* kilmininkas su baigmeniu *-os*; vėliau, matyt, sąmoningai siekiant suderinti pažyminį su pažymimuoju žodžiu giminės atžvilgiu, pirminis variantas taisytas, ant jo užrašant bendrinės kalbos vyr. g. baigmenį *-o*.

8 eilutė:

Aniolas ir čiašį kartą labai nenorėjo nusileisti

Pvz. 04 b

Spētina, kad pirma parašytas žodis *čia*, vėliau keistas, ant jo užrašant *šį*.

11 eilutė:

bebus galiūna susitarti, – aAniolas iš pasitarimų – iš sekly-

Pvz. 04 c

Spētina, kad pirma asmenvardis pradėtas rašyti mažąja raide *a*, prijungiant dalį *n*; vėliau ant mažosios raidės užrašyta *A*.

13 eilutė:

sugrįžęs pareiškė: kadangi tatušis noris, kad iš namų

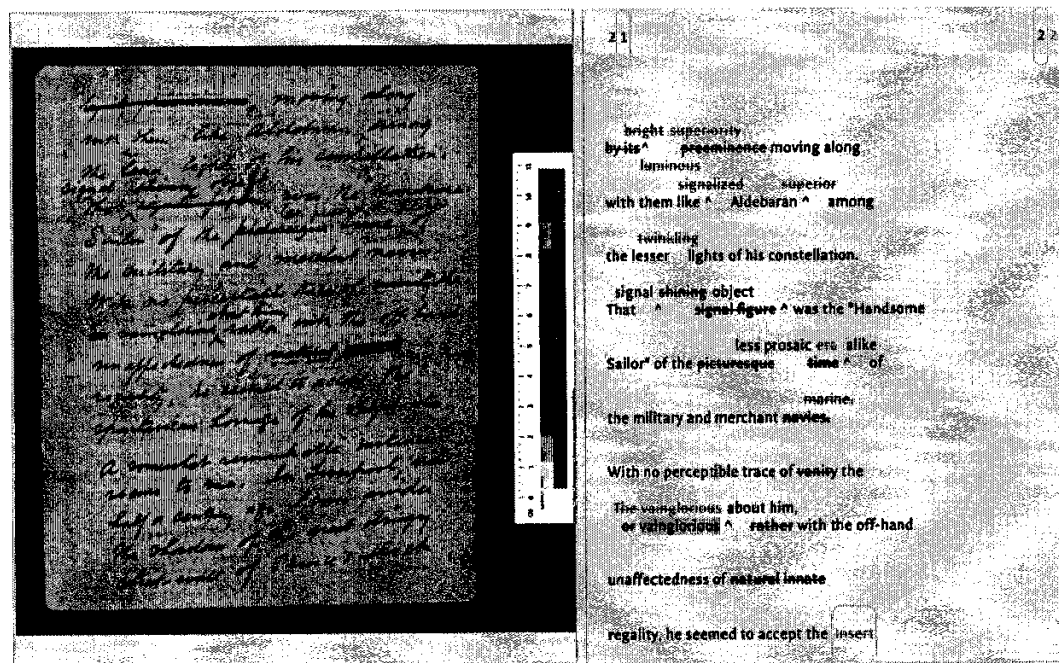
Pvz. 04 d

Neaiškiai užrašyta žodžio baigmens dalis, turbūt apsirikus ant raidės *i* neuždėtas taškas.

Į laiško tekstą, siekiant vizualiai perteikti rašymo procesą, gali būti įvesta kritikų genetikų naudojamų simbolinių ženklų, kurie parodo autorių teksto pertvarkymą: išbraukimus, įterpimus, pakeitimus.

Pvz. 05

5. Amerikiečių rašytojo H. Melville'io kūrinio *Billy Budd* rankraščio ir diplomatinio perrašo versijos fragmentas Melville Electronic Library: a critical archive, prieiga per internetą <http://mel.hofstra.edu/TextLab/pub/preview/leaf/B9E11DF2-207A-441B-BB6D-5CD2D0343707/7#diplomatic>.

Panašių pavyzdžių matyti ir S. Becketto skaitmeniniame rankraščių projekte. Tokia genetinė pozicija remiamasi ir spausdintuose, pvz., S. Becketto⁴⁴, Williamo Butlerio Yeatso⁴⁵, Marko Twaino⁴⁶, H. Jameso⁴⁷ laiškų leidimuose.

Rašymo proceso niuansai tradiciškai parodomi paprasčiau – prie autoriaus keistų vietų dėliojant išnašų ženklukus, kviečiančius paaiškinimų ieškoti po laiško tekstu esančiame aparate. Būtent tokį laiško perrašą matome AKdb.

3) Redaguotą laiško tekstą (RT).

Originalaus laiško redaguotas tekstas – tai autorinis, vėliausią užrašo sluoksnį atspindintis (nekomentuojami autoriniai išbraukimai, pakeitimai, taisymai) tekstas, kuriame išlaikyta rankraščio struktūra (eilučių išdėstymas, marginalijos) ir kuriam būdinga minimali redaktoriaus intervencija – rankraščio laiško priartinimas prie dabartinės bendrinės kalbos normos). Laikėmės pamatinės egotekstų ir paraliteratūrinių tekstų redagavi-

mo nuostatos – „geriausia tik minimaliai kalbiškai pertvarkyti – pataisyti grubias sintaksės klaidas.“⁴⁸

Lietuviškajai laiškų (ir prozos tekstų) redagavimo tradicijai nebūdinga nuosekliai parodyti, vizualizuoti visą redagavimo procesą. Skaitytojai su pažindinami jau su atlikto proceso rezultatu *Raštų* įvaduose ar pabaigoje teikiamuose paaiškinimuose. E. Vanhoutte'o žodžiais, „pasirenkant tarp redaguoto teksto ar tekstų variantų, redaguotam tekstui visada teikiamas prioritetas.“⁴⁹ Žinodami tai, mes sąmoningai pasirinkome atverti redagavimo (kaip ir laiško rašymo) procesą, atkreipdami skaitytojo dėmesį į konkrečias redaktoriaus pertvarkytas laiško vietas, parašėje palikdami žodį, kuris buvo parašytas rankraštyje. Sumažintuose laužtiniuose skliaustuose, kur būtina, teikėme redaktoriaus koreguotą skyrybos variantą. Įprastos formos sumažintuose skliaustuose parodėme autorinės skyrybos atvejus, neatitinkančius dabartinės kalbos normos.

Objektas 2

„neaiškumams aiškinti „dvasią“ nustato paragrafas, drau-“

[2r]

0

[2]

1 (33)	neaiškumams aiškinti „dvasią“ nustato paragrafas, drau-	
2 (34)	džianti[s] parduoti, dovanoti ir „apeiti“, ir paskolų bei išnuoma-	< _
3 (35)	vimų „normališkumas“.	
4 (36)	Atrodo, kad šis formulavimas netoli tenuaina nuo	< te nueina
5 (37)	to projekto, po kuriuo ir tu esi pasirašęs, kad sutinki.	
6 (38)	Atrodo, kad šitoks formulavimas Aniolui turi daugiau	
7 (39)	ne praktiškos, bet psichologiškos reikšmės. Šitoks	
8 (40)	kompromisas buvo neišvengiamas, nes svarbu buvo	
9 (41)	baigti reikalą geruoju, – įvesti gyvenimą Baibokuose	
10 (42)	į normalines taikias vėžes. Tokio testamentą, su kuriuo	
11 (43)	mes nebūtumėm sutikę, tatusis nebūtų pasirašęs;	<nebutumem
12 (44)	bet jeigu jis būtų pasirašęs tokį, kuris Aniolui pasiro-	< kurįs; < aAniolui
13 (45)	dytų nepriimtinas, tai vis tiek gyvenimo namie	
14 (46)	nebūtų buvę, – barnės ir ašaros nebūtų pasiliovusios.	
15 (47)	Gal Tau šitoji formula atrodys smarkiai kritikuo-	
16 (48)	tina, bet įsivaizduok, kad Tu būtum nuvažiavęs –	
17 (49)	ar būtum daugiau pasiekęs? Mes padarėm, ką galėjom,	
18 (50)	ir mums neatrodo, kad būtumėm blogai padarę.	< butumem
19 (51)	Visi kiti punktai pasiliko tie patys, po kuriais	
20 (52)	tu pasirašei. Testamentą parašė Klinga, po juo pasirašė	

- 21 (53) klebonas Kirlys ir Zaprutiškių Čibas. Testamento vykin-
 22 (54) tojas nėra nužiūrėtas; testamentas padėtas pas < nužiūrėtas
 23 (55) vietos kleboną“ (ne Kirli, kaip asmenį, bet kaip kleboną).
 24 (56) Tatušis atrodo žymiai stipresnis, negu pernai
 25 (57) buvo. Mažiau kosti, daug vaikščioja, rūpinas
 26 (58) ūkiu, sodu ir t. t. Beje, einant tetušio noru, testa-
 27 (59) mentas šiek tiek pakeistas delei paminklų. Anio-
 28 (60) las turi sutvarkyti altorių Jasiuliškiuos, o mes
 29 (61) trys (tu, Adolpas ir aš) turime susidėti ir parūpinti
 30 (62) pastatyti paminklą ant kapų (pastatymo darbą vykdys
 31 (63) Aniolas). Tatušis nori, kad paminklas būtų
 32 (64) pastatytas, kol jis dar gyvas, geriausia esą būtų,
 33 (65) kad dar šį vasarą – rudenį būtų pastatytas.
 34 (66) Matutė norėjo, kad tame paminkle būtų pastatyta
 35 (67) kokio nors „Dievo Motynos“ stovylėlė, bet stovylai // < stovilelė; stovilai

B. Sruogos laiško, rašyto 1928. V. 9 broliui J. Sruogai iš Kauno į Berlyną, redaguoto teksto fragmentas.

Redakciniai paaiškinimai gali būti teikiami ir po laiško tekstu, susiejant redaktoriaus pataisytą vietą su eilute ir konkrečiu žodžiu.

4) Kritinį laiško tekstą (KT).

Kritinis tekstas – tai toks tekstas, kuriame atsispindi ir autorinio rašymo, ir redaktoriaus intervencijos duomenys, ir moksliniai autorinių, redakcinių kaitų paaiškinimai. Laiško kritinį tekstą parengėme, remdamiesi V. van Gogho laiškų leidime pateiktais pavyzdžiais; biografiniai ir bibliografiniai komentarai parengti pagal DALF.

Objektas 3

„aš labai smarkiai priešinaus: jeigu jau statytu, tai ką nors“

[3r]

- 1 (68)' aš labai smarkiai priešinaus: jeigu jau statytų, tai ką nors
 2 (69)' padoresnio – gražesnio, negu fabrikinė stovyta. Galų gale jie
 3 (70) sutiko: statykit – ką norit, by tik būtų. Aš manau, ge-
 4 (71) riausia būtų gal taip padarius: aš paprašysiu architektorio
 5 (72) **Langsbergio** ar prof. **Dubeneckio**, kad jie sukomp-
 6 (73) nuotų, kokį nors architektonišką kryžių (iš geležies betono),
 7 (74) jis būtų galima ne taip brangiai pastatyti, ir atrodytų

- 8 (75) gerai. Jei tu šiam sumanymui pritartum, tai aš galė-
 9 (76)' čiau su Architektoriais pakalbėti ir būtų glima pa-
 10 (77) daryti sąmata.
 11 (78) Aniolas, atrodo, rengias vesti_(i) kokią tai **Bačiulytę**.
 12 (79) Tėvai šiam sumanymui visai nesipriešina. Impo-
 13 (80) nuoja dar ir tai, kad Aniolas gausiąs pasogo kokius
 14 (81)' 20. 000. – **Klinga Dominykas** išeina „užkurioms“, – Jonas jam
 15 (82)' turi duoti pasogą, kurios, žinoma, neturi. Tai Adolpas
 16 (83) gavo Klingai Jonui „atidengti platų kreditą“. Bet Jonas
 17 (84) pats mano greit vesti_(i) ir iš gautos pasogos sugrožints
 18 (85) Adolpui pinigus.
 19 (86) Parašius testamentą upas pas visus pasidarė geras
 20 (87) ir lengvas, visi išsibučiavom ir t_(i)t. Paaiškėjo, kad
 21 (88)' motutė labai norėtų atvažiuoti į Kauną, – tad
 22 (89)' ir pakvietėm. Jei kartais tatušiui blogiau nepasi-
 23 (90) darys, tai motutė atvažiuos Kaunan gegužio
 24 (91) 14 dieną, išbus turbūt keletą dienų.
 25 (92) Būtų gerai, kad Tu parašytum, ar tu paten-
 26 (93) kintas mūsų žygiais.
 27 (94)' Gerų linkėjimų Tau ir p. **Bronei** nuo
 28 (95) mūsų visų trijų_(i)
 29 (96) Balys
 30 (97)' [Kaun?] 1928 geg. 9. //

[3r] 1 (68) statytų < in orig u 2 (69) stovyła < in orig i 9 (76) būtų < in orig u 14 (81) Dominykas < in orig i 15 (82) pasogą < in orig a 21 (88) tad < in orig t 22 (89) tatušiu < cor fl pro -is 27 (94) linkėjimų < in orig e 30 (97) [?Kaun] < inc Kaun 1928 geg. 9. vel Ramioji g 28 geg. 9.

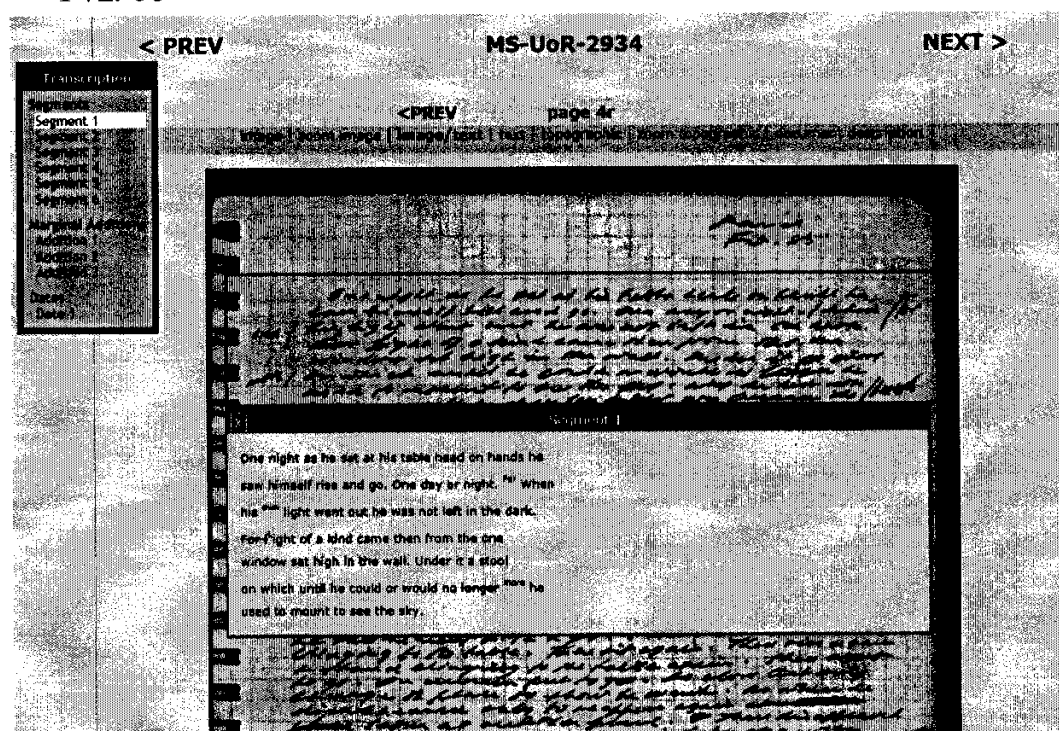
B. Sruogos laiško, rašyto 1928. V. 9 broliui J. Sruogai iš Kauno į Berlyną, kritinio teksto fragmentas.

Laiško eilutės numeris susiejamas su paaiškinimu, tekstologinių santrumpų būdu teikiamu po laiško tekstu. Aktyvinamos asmenvardžių ir kitų realiųjų nuorodos, kurios atsiveria skaitytojui pageidaujant. Kitas, daug sudėtingesnis būdas parodyti visų tekstų atspindį viename – tai laiško išskirstymas segmentais (segmento imtis – viena ar kelios eilutės).

Ekranu centre matome skaitmeninį rankraščio atvaizdą. Raudonu rėmeliu išryškinama mus dominantis rankraščio segmentas. Po rėmeliu paraleliai, šalimais išdėstomos diplomatinio perrašo ir redaguoto teksto eilutės. Tokiu būdu viename tekste atsispindi faksimilės, rankraščio diplomatinės transkripcijos ir redaguoto teksto duomenys. Skirtingos spalvos

rėmeliuose parodomi įrašai, esantys paraštėse, kreipiniai, kiti priedai. Tokio laiško konkretus pavyzdys – S. Becketto skaitmeniniame rankraščių projekte, pasirinkus atvaizdo/teksto skiltį.

Pvz. 06

6. S. Becketto rankraščio (MS-UoR-2934) fragmentas su pažymėtu ir transkribuotu segmentu, demo versija, prieiga per internetą http://www.beckettarchive.org/demo/MS-UoR_2934.htm?page=01&trans=basic&text=documentfacsimilestopo2&notes=on&metamarks=&type=linear&facs=2934-4r#2934-4r.

5) Tolydų, nepertraukiamą, citavimui skirtą laiško tekstą, koks būtų skelbiamas tradiciniame *Raštų* leidime (tokį tekstą žymėsime raidėmis TT). Tolydus (dar kitaip vadinamas aiškus, „švarus“) tekstas – tai kritinio teksto pagrindu parengtas laiško tekstas, pritaikytas B. Sruogos *Raštų* (t. 16) leidimui, skirtam plačiajam skaitytojų ratui – tiems skaitytojams, kurie nesidomi autorinio rašymo, (auto)redagavimo ypatumais, tik pačiu laiško turiniu.

Nuo kritinio teksto skiriasi tuo, kad pateikiamas tolydus, citavimui skirtas tekstas be atitikties su rankraščio eilutėmis; tekste neatsispindi autorinio rašymo niuansai, tik paskutinis rašymo sluoksnis, nepateikiamos detalios redakcinės pastabos; išlieka tik būtiniausi, laiško turiniui suprasti reikalingiausi asmenybių, realiųjų komentarai, paaiškinimai. Sruogos kal-

bos savitumo ir autorinio rašymo klausimai turėtų būtų aptariamai *Raštų* pabaigoje specialiai tam skirtame skyriuje.

6) Anksčiau įvairiuose leidiniuose publikuotą tekstą (PT).

Jį iš naujo peržiūrėsime, palygindami su rankraščio tekstu.

7) Pastabas-paaiškinimus (P). Pvz.:

Aprašas

Šaltinio tipas: AO [autografas originalas]

Teksto specifikacija: RLp [rankraštis laiškas pasirašytas]

Saugojimo vieta: LLTIB RS

Fondo pavadinimas: Balys Sruoga

Fondo numeris: 53

Bylos numeris: 262

Kiti duomenys

Laiškas rašytas ant 29,4×23,2 mm formato trijų drobės faktūros, standaus, gelsvo popieriaus lapų (trys objektai), vienoje pusėje (kita pusė tuščia), mėlynu rašalu.

Laiško lapai buvę sudėti kartu ir sulenkti į keturias dalis (dvi lenkimo linijos), kad tilptų į voką. Voko nėra.

Popieriaus vandenženklėje pavaizduota karūna; įskaitomas užrašas: Papyrus Rex MK Papier.

Laiško viršuje, kairiajame kampe, lapai susegti aprūdijusia sąsagėle.

Kairiajame krašte – dvi skylamušiu išmuštos skylės.

Dešiniajame krašte lapai nelygūs, apsilankstę, apšiurę, įplyšę. Apatiniame krašte lapai įplyšę.

Laiško pradžioje, dešiniojo krašto link, kita ranka paliktas įrašas storu mėlynu pieštuku: 1928 V 9. Antrojo lapo viršuje, dešiniojo krašto kampe, BS mėlynu rašalu pažymėjo laiško lapo numerį: 2.

Nepublikuotas.

B. Sruogos laiško, rašyto 1928. V. 9 broliui J. Sruogai, aprašas ir kiti duomenys.

Pastabų skiltyje, kaip ir V. van Gogho laiškų leidime, matytume smulkesnius biografinius ir bibliografinius paaiškinimus.

Skaitytojas turės galimybę vienas šalia kito matyti tokius laiško tekstų derinius: Rankraščio atvaizdą (F) ir diplomatinę transkripciją (DT/GT); Diplomatinę transkripciją (DT/GT) ir redaguotą tekstą (RT); Rankraščio atvaizdą (F) ir kritinį tekstą (KT); Rankraščio atvaizdą (F) ir tolydų, nepertraukiamą, citavimui skirtą tekstą, kokį matytume tradiciškai parengtuose *Raštuose* (TT); Rankraščio atvaizdą (F) ir publikuotą tekstą (PT); Diplomatinę rankraščio teksto transkripciją (DT/GT) ir publikuotą tekstą (PT); Diplomatinę rankraščio teksto transkripciją ((DT/GT) ir pastabas-paaiškinimus (P), etc.

Parodydami kiekvieno laiško rankraščio skaitmeninį atvaizdą su įvairiais laiško tekstų variantais, į laišką žiūrėsime iš daugiopos perspektyvos: matysime jį ir kaip dokumentą, ir kaip tekstą. Įvairių laiško tekstų (diplomatinis perrašas, redaguotas variantas, kritinis variantas, populiarusis variantas) derinimas su dokumento atvaizdu (faksimile) ar skirtingų perspektyvų dermė viename tekste (segmentais išskaidytas tekstas ir atvaizdas) leidžia įsivaizduoti dinaminį judesį laike – kaip tekstas buvo rašomas, taisomas autoriaus, keičiamas kitų žmonių. Kaip teigia Elena Pierazzo, tokiu būdu realizuotume ir moderniosios genetinės kritikos teorijos keliamus reikalavimus – išskirti mažiausiai tris transkripcijų būdus: *diplomatinę, linijinę ir laiko transkripciją*⁵⁰.

Bus sudaryta galimybė kiekvieną norimą laiško tekstą matyti ir atskirai, jį padidinti, sumažinti; matyti laišką pdf formatu; išsispausdinti kiekvieną parengtą laiško tekstą. Esant reikalui, vartotojas galės pažiūrėti TEI/XML pažymėtą laiško tekstą, kopijuoti jį, jei norės panaudoti medžiagos segmentą kaip citatą el. erdvėje.

Skaitytojas nuspręs pats, kiek informacijos, susijusios su laiškais, norėtų matyti, kokių lygiu skaityti laiškus (nuo sudėtingiausio – iki paprasčiausio), kokius laiškų derinius iš pateiktųjų pasirinktų, kokius galėtų pats pasiūlyti, kiek pats norėtų įsitraukti į laiškų tekstų rengimo ir redagavimo darbus⁵¹. Skaitytojas galės pasirinkti ir tik vieną jį dominantį tekstą, o pasirinkęs kelis tekstus – palyginti, atidžiai perskaityti ir taip savotiškai pakartoti redaktoriaus nueitą kelią.

Manytume, kad H. Melville'io el. bibliotekoje-kritiniame archyve naudojamas TextLab įrankis⁵² ypač tiktų el. būdu rengiant laiškus – padedant susieti rankraščio ir diplomatinio perrašo, citavimui skirtą teksto versijas, vizualizuojant, išskiriant ir paaiškinant skirtingu metu atsiradusius autorinio rašymo sluoksnius: pirminį užrašą, tikslesnių išraiškos galimybių paieškas, kartais – daugiapakopius taisymus.

Apibendrinimas

El. terpė keliais dalykais svariai papildytą spausdintinės medijos teikiamas galimybes.

El. terpė apima visus skirtingai parengtus laiškus, suteikdama galimybę juos skaityti paraleliai. *Raštuose* tradiciškai dėl ribotos medžiagos talpos ir finansinių galimybių pasitelkiama tik viena perspektyva – parodomas redaktoriaus parengtas tekstas, kurį lydi kelios ar keliolika faksimilių, atliekančių iliustracijų funkciją.

El. leidimuose įmanoma talpinti, reguliuoti ir įvairiai struktūruoti didelį informacijos kiekį, kuris tuo pačiu metu yra laisvai prieinamas įvairiems skaitytojams.

Itin vertingos nuolat pildytinos tarptekstinių ir intertekstinių ryšių sąsajos, išplėsta paieškos sistema, kurių neatstoja dažnai minimalūs redakciniai komentarai, užbaigiantys *Raštų* tomus.

Raštuose paprastai girdimas tik autoriaus balsas, matomos redaktoriaus ir parengėjų pastabos. El. leidimas atsivertų, įsileistų ir suinteresuotą skaitytoją kaip potencialų bendradarbį.

Skirtingai, nei išleisti *Raštų* tomiai, el. leidimai yra atviri, nuolat pildomi, „augantys“ (jiems dažnai taikomos sąvokos *work-in-progress*; *open-endedness*). Tai ypač svarbi ypatybė, nes, archyvuose ar privačiose kolekcijose atsiradus naujos medžiagos, ją galima talpinti el. terpėje, negalvojant apie kito, papildomo popierinio leidimo, reikimą. Be to, nauja medžiaga suteikia galimybę aiškinti buvusias klampias redagavimų ar trūkstančių komentarų atžvilgiu vietas, gali pakeisti pirminį reiškinių suvokimą, paskatinti naujų sąsajų kūrimo poreikį.

Ypač aktualinami du skaitmeninių archyvų ypatumai – naujumas (dar niekur nespausdintos, tik archyvuose tebegulinčios medžiagos įjungimas, praturtinantis iki tol buvusią rašytojo kūrybos recepciją, išryškėjusią iš jau išleistų *Raštų*) ir eksperimentinis pobūdis (įvairių patrauklių formų ieškojimas, pvz., žemėlapių, laiko linijų, virtualių kelionių po artimas rašytojo vietas, video ir audio priemonių pasitelkimas)⁵³.

Norėtume pabrėžti, kad el. laiškų leidimas nėra suvokiamas kaip priešstata spausdintiniam⁵⁴. Dažnai jie patogumo ir prezentacijos dėlei išleidžiami kartu. Pasak amerikiečių mokslininko K. M. Price'o, „netgi tada, kai egzistuoja spausdintiniai leidimai, būtų naudinga turėti ir nuolat pildomą el. leidimą dėl patogesnės paieškos ir kitokio funkcionalumo.“⁵⁵

Pastabos, literatūra

- 1 Straipsnio parengimą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal projektą "Po-doktorantūros (post doc) stažuotčių įgyvendinimas Lietuvoje".
- 2 Shillingsburg, P. (1996). Principles for Electronic Archives, Scholarly Editions, and Tutorials, *The Literary Text in the Digital Age*, R. J. Finneran (ed.). Ann Arbor: The University of Michigan Press, 25.
- 3 Subačius, P. V. (2013). Skaitmeninė rekolonizacija, *Knygų aidai*, 4, 34. Priei-ga per internetą <http://www.nzidiny.lt/files/various/KA%202013%20%20%nr%204%20Subacius%20txt.pdf> (žiūrėta 2014-07-20).
- 4 Ibid., 34.
- 5 Price, K. M. (2013). Electronic Scholarly Editions, *A Companion to Digital Literary Studies*, R. Siemens and S. Schreibman (eds.). UK: Wiley-Blackwell, 435; Price, K. M. Edition, Project, Database, Archive, Thematic Research Col-lection: What's in a Name? In DHQ: Digital Humanities Quarterly. Prieiga per internetą [http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1068&co ntext=englishfacpubs](http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1068&context=englishfacpubs) (žiūrėta 2014-12-01).
- 6 Vanhoutte, E. Where is the editor? Resistance in the creation of an electronic critical edition. Prieiga per internetą <http://etjanst.hb.se/bhs/ith/1-99/ev.htm> (žiūrėta 2014-07-23).
- 7 Vanhoutte, E. and Van den Branden, R. (2009). Describing, transcribing, enco-ding, and editing modern correspondence material: a textbase approach, *Lite-rary and Linguistic Computing*, 24 (1), 94.
- 8 Robinson, P. Why digital humanists should get out of textual scholarship. Pri-eiga per internetą https://www.academia.edu/4124828/SDSE_2013_why_digi-tal_humanists_should_get_out_of_textual_scholarship (žiūrėta 2014-08-12).
- 9 Morrisas Eavesas, vienas iš W. Blake'o archyvo redaktorių, taikliai pastebėjo, kad jų sukurtas archyvas nėra skirtas tik skaityti ir apžiūrėti W. Blake'o dar-bus. Jis turėtų paskatinti imtis būtent tiriamosios veiklos – skirtas W. Blake'o studijoms. (žr.: Eaves, M. (2006). Multimedia body plans: a self-assessment, *Electronic Textual Editing*, L. Burnard, K. O'Brien O'Keeffe, and J. Unsworth (eds.). New York: The Modern Language Association of America, 211).
- 10 Hockey, S. (2004). *Electronic Texts in the Humanities*. New York: University Press Oxford, 1.
- 11 Lietuvos egodokumentinis paveldas (akronimas LEGODOK) yra Lietuvos mokslo tarybos finansuojamos nacionalinės mokslo programos „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ projektas, vykdytas 2010–2013 m. Projekto vado-vas – VU Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto profesorius Arvydas Pacevičius. Prieiga per internetą <http://legodoc.lt/> (žiūrėta 2014-07-20).
- 12 Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazė (akronimas AKdb). Projektas vykdomas 2009–2015 m Projektą remia Lietuvos mokslo taryba pa-gal Nacionalinę lituanistikos plėtros programą, sutarties Nr. LIT-4-23. Projekto vadovė – dr. Aurelija Tamošiūnaitė (Lietuvių kalbos institutas, Vytauto

- Didžiojo universitetas). Prieiga per internetą <http://www.musulaiskai.lt/> (žiūrėta 2014-07-20).
- 13 Prieiga per internetą <http://legodoc.lt/apie-projekta/> (žiūrėta 2014-07-20).
 - 14 NINES: *Networked Infrastructure for Nineteenth-Century Electronic Scholarship*. Prieiga per internetą <http://www.nines.org/> (žiūrėta 2014-07-22). Archyvo kūrėjas – Jerome McGann.
 - 15 McGann, J. Culture and Technology: The Way We Live Now, What Is To Be Done? Prieiga per internetą <http://jefferson.village.virginia.edu/~jjm2f/nlh04web.htm> (žiūrėta 2014-07-22).
 - 16 Tamošiūnaitė, A. (2012). Laiškų duomenų bazės, tekstynai ir duomenynai: užsienio perspektyva, *Archivum Lithuanicum*, 14, 395–416.
 - 17 Litvinskaitė, D., Tamošiūnaitė, A. (2011). Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazės (AKdb) sumanymo ištakos ir pirmieji darbai, *Archivum Lithuanicum*, 13, 399–405.
 - 18 Tamošiūnaitė, A. (2014). Letter Writing as a Social Practice: Self-reference to Writing in Lithuanian Correspondence, *Lituanus*, 60 (3), 31–56.
 - 19 Vanhoutte, E. Where is the editor? Resistance in the creation of an electronic critical edition. Prieiga per internetą <http://etjanst.hb.se/bhs/ith/1-99/ev.htm> (žiūrėta 2014-07-23).
 - 20 De Smedt, M. and Vanhoutte, E. The Best of Three Worlds: Eclecticism in Editorial Theory. The Electronic Edition of Stijn Streuvels' *De teleurgang van den Waterhoek*. Prieiga per internetą <http://www.onb.ac.at/sichtungen/print/smedt-m-1a-print.html> (žiūrėta 2014-07-25).
 - 21 Balys Sruoga. Prieiga per internetą <http://balyssruoga.wordpress.com/> (žiūrėta 2014-09-15).
 - 22 Klasė. Balys Sruoga. Prieiga per internetą <http://klase.puslapiai.lt/literaturospa/mokoms/10modernizmas/balys-sruoga/> (žiūrėta 2014-09-16).
 - 23 Balys Sruoga 1896–1947. Balio Sruogos paramos fondas. Prieiga per internetą http://balyssruoga.info/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=58 (žiūrėta 2014-09-17).
 - 24 Kunčinas, J. Jurgio Kunčino tekstai. Virtuali biblioteka. „Gyvenimo stebėtojo užrašai.“ Prieiga per internetą <http://kuncinotekstai.baltavarna.lt> (žiūrėta 2014-12-01). Už šios virtualios bibliotekos nuorodą straipsnio autorė dėkoja kolegei, šiuolaikinės literatūros tyrinėtojai dr. Jūratei Čerškutei.
 - 25 Ivoškienė, D. Virtuali biblioteka „Gyvenimo stebėtojo užrašai pagal Jurgį Kunčiną. Prieiga per internetą <http://www.alytus.mvb.lt/lt/i-pradzia/30-naujienos/334-virtuali-biblioteka-gyvenimo-stebetojo-uzrasai-pagal-jurgi-kuncina> (žiūrėta 2014-12-01).
 - 26 Ivoškienė, D. Ibid.
 - 27 Ibid.
 - 28 Kučinskienė, A. (2012). Epistolinių tekstų leidimas Lietuvoje: teorija ir praktika. Juozo Tumo-Vaižganto atvejis, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, 36, 43–66.
 - 29 Diplomatinio perrašo būdu perteikiamos laiško rankraščio užrašymo (ypatingesniais atvejais – ir struktūros ypatybės). Žr. AKdb pateiktą originalų laiško

- perrašą, pvz.: http://www.musulaiskai.lt/likutis/duomenys_failai/Juska_Antanas_1949-05-07_laiskas.doc (žiūrėta 2014-10-16).
- 30 Daukantas, S. (1996). *Laiškai Teodorui Narbutui: Epistolinis dialogas*, R. Griškaitė (reng.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
 - 31 Įvairiais būdais (spalvinėmis pažymomis, specialiais diakritiniais ženklais) kūrybos procesą atspindinčio, t. y. genetinio, laiškų leidimo pavyzdžio kol kas neturime.
 - 32 Walker, P. A., Zacharias, G. W. (2006). General Editor's Introduction, *The Complete Letters of Henry James, 1855–1872*, Vol. 1, P. A. Walker and G. W. Zacharias (eds.). University of Nebraska Press, Lincoln and London, lvi.
 - 33 Robinson, P. M. W. (1996). Is There a Text in These Variants?, *The Literary Text in the Digital Age*, R. J. Finneran (ed.). Ann Arbor: The University of Michigan Press, 99–115.
 - 34 *The William Blake Archive* (1996–2014). M. Eaves, R. Essick, J. Viscomi (eds.). University of Virginia: Institute for Advanced Technology in the Humanities. Prieiga per internetą <http://www.blakearchive.org/blake/>.
 - 35 *The Thomas MacGreevy Archive* (1999–2007). S. Schreibman (ed.). University of Virginia: Institute for Advanced Technology in the Humanities. Prieiga per internetą <http://www.macgreevy.org/index.jsp>.
 - 36 *Samuel Beckett Digital Manuscript Project* (2013). D. Van Hulle and M. Nixon (eds.); technical realisation by V. Neyt. Brussels: University Press Antwerp (ASP/UPA). [Mokama] Prieiga per internetą <http://www.beckettarchive.org/>.
 - 37 *Vincent van Gogh – The Letters* (December 2010). L. Jansen, H. Luijten, N. Bakker (eds.). Amsterdam & The Hague: Van Gogh Museum & Huygens ING, Version. Prieiga per internetą <http://vangoghletters.org/vg/>.
 - 38 *Digital Archive of Letters by Flemish authors and composers from the 19th @ 20th century* (2001). E. Vanhoutte, E., R. Van den Branden, B. Van Raemdonck (eds.). Centre for Scholarly Editing and Document Studies, Royal Academy of Dutch Language and Literature, Belgium. Prieiga per internetą <http://www.vnsbrieven.org/index.htm>.
 - 39 *Melville Electronic Library: A Critical Archyve* (1998–archyvas dar kuriamas). J. Bryant (ed.). NY: Hofstra university. Prieiga per internetą <http://mel.hofstra.edu/>.
 - 40 *Herman Melville's Typee: A Fluid-Text Edition* (2006; rev. 2009). J. Bryant (ed.). The University of Virginia Press. [Mokama] Prieiga per internetą [laisva prieiga Hofstra universitete] <http://rotunda.upress.virginia.edu.ezproxy.hofstra.edu/melville/>.
 - 41 Daugeriopų laiško (ar prozos kūrinio) tekstų parodymo perspektyva skaitytojui suteikia galimybę nuosekliai (žingsnis po žingsnio) stebėti visą laiško rašymo procesą (nuo kreipinio užrašymo iki parašo ar priedašų pabaigoje), visus jam būdingus ypatumus ir niuansus: rašant ir jau vėliau autoriaus priimtus pirminių užrašų išbraukimus, pakeitimus ir pataisymus, prirašant ar kitaip papildant ankstesnę mintį.

- 42 Schreibman, S. (2009). The Lives of Others. Editing Electronic Editions of Correspondence, *Digital Scholarship*, M. Mestrovic Deyrup (ed.). New York: Taylor&Francis, 26.
- 43 Vanhoutte, E. (2006). Fiction and modern manuscripts, *Electronic Textual Editing*, L. Burnard, K. O'Brien O'Keeffe, and J. Unsworth (eds.). New York: The Modern Language Association of America, 167.
- 44 *The Letters of Samuel Beckett*, vol. I: 1929–1940 (2009). M.a Dow Fehsenfeld and L. More Overbeck (eds.). New York: Cambridge University Press. *The Letters of Samuel Beckett*, vol. II: 1941–1956 (2011). G. Craig, M. Dow Fehsenfeld, D. Gunn and L. More Overbeck (eds.). New York: Cambridge University Press. *The Letters of Samuel Beckett*, vol. III: 1957–1965 (2014). G. Craig, M. Dow Fehsenfeld, D. Gunn and L. More Overbeck (eds.). New York: Cambridge University Press.
- 45 Yeats, W. B. (1986). *The Collected Letters of W.B. Yeats*, vol. I: 1865–1895, J. Kelly and E. Domville (eds.). New York: Oxford University Press. Dabar išleisti trys laiškų tomai.
- 46 *The Mark Twain Papers. Mark Twain's Letters*, vol. 1: 1853–1866 (1988). E. Marquess Branch, M. B. Frank, K. M. Sanderson (eds.). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. Iš viso išleisti 5 rašytojo Marko Twaino (Samuel L. Clemens) laiškų tomai.
- 47 *The Complete Letters of Henry James*, vol. I: 1855–1872 (2006). P. A. Walker and G. W. Zacharias (eds.). Lincoln and London: University of Nebraska Press. Dabar iš viso išleistos 8 rašytojo Henry Jameso laiškų knygos.
- 48 Subačius, P. V. (2001). *Tekstologija: Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius: Aidai, 370.
- 49 Vanhoutte, E. (2006). Fiction and modern manuscripts, *Electronic Textual Editing*, L. Burnard, K. O'Brien O'Keeffe, and J. Unsworth (eds.). New York, The Modern Language Association of America, 164.
- 50 Pierazzo, E. (2009). Digital Genetic Editions: The Encoding of Time in Manuscript Transcription, *Text Editing, Print and the Digital World*, M. Deegan, K. Sutherland (eds.). United Kingdom: Ashgate Publishing Company, 172.
- 51 Airioje (National University of Ireland Maynooth, NUIM) vykdomas projektas *Letters 1916* (<http://dh.tcd.ie/letters1916/>), projekto vadovė – Susana Schreibman. Projekto tikslas – rinkti senus laiškus ir fotografijas iš paprastų žmonių, tokiu būdu siekiant atkurti 1916 m. Airioje vykusio Velykų savaitės sukilimo istoriją. Ši istorija žinoma iš istorinių darbų, tačiau tyrinėtojus domina, koks istorijos vaizdas iškils laiškuose, kaip jis koreliuos su žinoma medžiaga, kaip ją papildys. Sukurtas ir nuolat pildomas skaitmeninis laiškų archyvas. Laiškai transkribuojami, analizuojami. Projektas išsiskiria tuo, kad yra labai interaktyvus: rengiama daug susitikimų su žmonėmis, kurie nėra specialistai – nei tekstologai, nei redaktoriai, nei IT žinovai. Nepaisant to, žmonės skatinami ne tik atnešti turimus laiškus (<http://www.irishtimes.com/culture/heritage/public-invited-to-co-create-1916-letters-project-1.1887075?page=1>), bet ir patys atlikti diplomatinis laiškų rankraščių perrašus, įkelti į duomenyną; sukurta speciali svetainė, kurioje žmonės bendrauja su laiškų tyrinėtojais,

gauna atsakymų į jiems rūpimus klausimus (<https://storify.com/Letters1916/askletters1916-25-02-2014>), socialiniuose tinkluose sukurta paskyra, kurioje skelbiama apie artimiausius planuojamus susitikimus, mokslinius renginius – paskaitas, seminarus (<https://www.facebook.com/lettersof1916?fref=ts>). Interaktyvumo aspektu į šį laiškų projektą šiek tiek panašus minėtas kalbininkų projektas AKdb, siekiantis tyrinėti kalbos raidą, remiantis paprastų žmonių laiškais.

- 52 Prieiga per internetą <http://mel.hofstra.edu/textlab.html>. Bryant, J., Holland, S. *TextLab: A User's guide* V1.2. UK: Hofstra University. Prieiga per internetą http://mel.hofstra.edu/pdf/textlab_user_manual.pdf (žiūrėta 2014-07-19).
- 53 Jewell, A. The Willa Cather Archive. Prieiga per internetą <http://literaturecompass.wordpress.com/2008/03/31/the-willa-cather-archive/> (žiūrėta 2014-08-03).
- 54 Anglų, amerikiečių, vokiečių, prancūzų, belgų kalbomis išleistas šešių tomų pavyzdinis, iliustruotas V. van Gogho laiškų leidinys su paaiškinimais ir CD-ROM: Van Gogh, V. (2009). *The Letters vol. 1–6*. L. Jansen, H. Luijten, N. Bakker (eds.). Thames and Hudson. Prieiga per internetą <http://vangoghletters.org/vg/bookedition.html> (žiūrėta 2014-07-27).
- 55 Price, K. M. (2013). *A Companion to Digital Literary Studies*, R. Siemens and S. Schreibman (eds.). UK: Wiley-Blackwell, 441.